

สำนักพิมพ์

เล่มอ

คนดีศรีอยุธยา

ของ

เสนีย์ เสาวพงศ์

เสนีย์ เสาวพงศ์

คนดีศรีอยุธยา

สำนักพิมพ์มติชน พิมพ์ครั้งที่ 1 2525

ราคา 50 บาท 539 หน้า

“มติชน” เป็นชื่อที่คุ้นหูผู้อ่านหนังสือมานาน และเป็นที่น่าสนใจกันโดยทั่วไปว่าสำนักพิมพ์นี้จะจัดพิมพ์หนังสือที่มีเนื้อหาในเชิงสร้างสรรค์สังคม ผู้วิจารณ์รู้สึกแปลกใจว่า “คนดีศรีอยุธยา” มีเนื้อหาอย่างไร สำนักพิมพ์มติชนจึงเลือกไปพิมพ์เป็นเรื่องแรก ประกอบกับคิดว่า “คนดีศรีอยุธยา” เป็นเรื่องในเชิงอิงประวัติศาสตร์ หรือเกร็ดพงศาวดารไทย เนื้อหาจึงไม่น่าที่จะมีอะไรใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม ชื่อเสียงของผู้ประพันธ์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้วิจารณ์ใคร่ที่จะอ่านเรื่องนี้เพื่อพิสูจน์ว่ามีดีอย่างไร

เสนีย์ เสาวพงศ์ เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงมานาน ไม่ว่า “ปี่ตาง” หรือ “ความรักของวัลยา” ที่นักอ่านรู้จักกันดี “คนดีศรีอยุธยา” จากชื่อเรื่องก็คงพอจะทราบได้ว่าเป็นเรื่องในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้ง ๆ ที่คุณเสนีย์ เสาวพงศ์ ได้สารภาพว่า “ผมไม่ใช่ นักประวัติศาสตร์” แต่จากคำขอสารภาพของคุณเสนีย์เองแสดงให้เห็นว่า คุณเสนีย์ได้พยายามรวบรวมข้อมูลจากหนังสือประวัติศาสตร์ วรรณกรรม หรือวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง และจากคำบอก

เล่าตั้งแต่ครั้งยังอยู่ในประเทศพม่า ดังนั้น เนื้อหาจึงไม่ได้มุ่งแสดงความรู้ในเรื่อง หลักฐานทางประวัติศาสตร์นักและประวัติศาสตร์เสียนี่ ผู้วิจารณ์คิดว่า ท่านผู้อ่านทุกท่าน ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ทราบเรื่องราวเป็นอย่างดี ผู้ประพันธ์เพียงแต่อาศัยประวัติศาสตร์ในระยะที่กรุงศรีอยุธยาเสียเอกราชแก่พม่าครั้งที่ 2 เป็นฉากเท่านั้น ผู้ประพันธ์เสนอความคิดไว้ว่า “ผมอ่านประวัติศาสตร์เพื่อเขียนเรื่องที่ไม่มีจารึกไว้ในประวัติศาสตร์.... ในการนี้ผมนำวิธีการของจินตนิมมาใช้ในการสร้างงานเขียนเพราะให้ขอบเขตของการใช้ความคิดและจินตนาการกว้างขวางกว่า... และข้อสำคัญนวนิยายไม่ใช่เอกสารประวัติศาสตร์”

เนื้อหาของ “คนตีศรีอยุธยา” มีอยู่ว่า เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 นั้นคนไทยกระจัดกระจายเป็นอันมาก บางคนถูกจับเป็นเชลยส่งไปทำงานให้แก่พม่า บางคนทรยศต่อชาติไปสวามิภักดิ์พม่า บางคนหนีรอดไปได้ก็ได้รวบรวมกันขึ้นเป็นก๊กเป็นเหล่า เช่น ก๊กกรมหมื่นเทพพิพิธ ก๊กพระยาตาก จนกระทั่งกลุ่มเล็ก ๆ ระเบิดควรวีรอน 15-20 คน แต่ละกลุ่มต่างมีความประสงค์เช่นเดียวกัน คือต้องการจะกอบกู้กรุงศรีอยุธยาขึ้นมาใหม่ ดังคำที่ว่า “แผ่นดินที่ถูกย่ำจนและที่สุดนั้น ข้าจะขึ้นงมที่สุด” (หน้า 262) และในที่สุดจากน้ำมือของคนไทยสามัญ 3 คนก็ได้รวบรวมคนไทยที่มีน้ำใจคิดกอบกู้บ้านเมืองเข้าร่วมกับพระยาตาก ตีค่ายโพธิ์สามต้นแตก กอบกู้เอกราชกลับคืนมาได้ คนไทยเหล่านี้ บางคนเป็นทาส บางคนเป็นไพร่ แต่เขาก็มีน้ำใจรักชาติ รักความเป็นไท ชื่อของเขาเหล่านี้ไม่มีโอกาสจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ แต่เขากลับเป็นพลังสำคัญในการกู้ชาติโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งหรือยศฐาบรรดาศักดิ์ใด ๆ

ความใหม่ ของเรื่องก็คือ การที่ คุณเสนีย์ เสาวพงศ์ ต้องการที่จะเสนอ

ข้อเท็จจริงที่มักจะถูกลืมว่า ในการทำกิจการใดก็ตาม พลังสำคัญที่สุด ก็คือ ประชาชนในแผ่นดิน แต่เขาเหล่านั้นมักถูกลืมเลือนไปจากหน้าประวัติศาสตร์ เปรียบได้กับ :

เมื่อเดินย้อนรอยถอยหลังไป ในแผ่นดินของประวัติศาสตร์ที่ส่วนใหญ่ว่างเปล่า เลาะเล็มไปตามต้นไม้ใหญ่ที่ได้รับการบรรจุอยู่ในประวัติศาสตร์แน่นอนแล้ว บนอาณาบริเวณที่กว้างขวางเปล่าที่ไม่มีมีการกล่าวถึงแม้สักวรรคหนึ่งหรือบรรทัดหนึ่งนั้น มีพืชคลุมดินอีกมากหลายที่ดูก็เหมือนไม่มีความสำคัญ มันขึ้นอยู่และเหี่ยวแห้งตายไปตามกาลเวลา แต่ก็มีเกิดการเกิดใหม่เข้ามาทดแทนอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน ไม่ขาดสาย ผมพยายามขุดหารากเหง้า ของสิ่งเหล่านี้ด้วยจินตนาการที่มีอย่างจำกัด

เนื้อหาเป็นนวนิยายที่ดำเนินเรื่องอย่างเรียบง่าย แสดงถึงชีวิตของคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีความกล้าหาญ การต่อสู้ และความรักในระหว่างหนุ่มสาว และเคล้ากันตามแนวนวนิยายที่ปรากฏโดยทั่วไป และจบลงด้วยความสุขสมหวังของตัวละคร ผู้ประพันธ์ได้ให้ โด น้อยเล็ก และ พะยอม เป็นตัวแทนของคนไทยที่รักชาติ มีความคิดสร้างสรรค์สังคม และเป็นตัวแทนเสนอความคิดของผู้ประพันธ์ให้ผู้อ่านทราบ โด น้อย และเล็ก เป็นตัวดำเนินเรื่องที่มีบทบาทไม่มีใครจะแตกต่างจากพระเอกในนวนิยายเท่าใดนัก คือ มีความกล้าหาญ ฝีมือการรบแกร่งกล้า มีโชคในเรื่องของความรัก แต่มีข้อน่าสังเกตคือ พระเอกทั้ง 3 คนนี้ จะเป็นสามัญชน ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ซึ่งแตกต่างกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์โดยทั่วไป เช่น ขุนศึก ขุนศึกมหาราช หรือ ทหารเอกพระบัณฑูรย์ พระเอกในเรื่องเหล่านี้ ในตอนต้นอาจจะ เป็นทหาร หรือสามัญชนก็ตาม แต่ในตอนจบจะได้รับบำเหน็จรางวัลเป็นทหาร

ที่มียศฐาบรรดาศักดิ์สูงทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็คงเป็นเพราะ คุณเสนีย์ต้องการย้ำถึงความ เป็นพืชคลุมดิน ต้นหญ้า หรือต้อยตุง นั้นเอง

ส่วนพะยอม ตัวละครที่มีบทบาทมากที่สุดในการดำเนินเรื่องด้วยกัน เป็นหญิงสาวที่มีความบอบบางอ่อนแอ อยู่ในรั้วในวัง ในเบื้องต้นมีความอ่อนแอ หอบจับทำอะไรไม่เป็น แต่หลังจากที่ พะยอมพบกับ โด น้อย และเล็ก ก็ได้มีพลังใจที่เข้มแข็งขึ้น มีความคิดก้าวหน้า มีความอดทน เป็นตัวแทนของผู้หญิงที่เห็นคุณค่าในตัวของตัวเอง สู้รบเคียงบ่าเคียงไหล่ชายโดยฝ่ายชายก็ยกย่องให้ ความสำคัญเท่าเทียมกัน ซึ่งนวนิยายในประเภทเดียวกัน นางเอกถึงแม้จะมีความเก่งกล้าก็ยังมีลักษณะของความเป็น “ข้างเท่าหลัง” อยู่มาก

ตัวเอกอื่น ๆ ในเรื่อง เช่น ลำพู หรือ คล่อง จะมีลักษณะเช่นเดียวกับ พะยอม คือ หลังจากได้รู้จักกับ โด น้อยเล็ก และพะยอมแล้ว จะมีพัฒนาการทางด้านความคิดในรูปแบบของการสร้างสรรค์สังคม เห็นคุณค่าของความเป็นผู้หญิงเท่าเทียมกับชาย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เนื้อเรื่องเป็นนวนิยายที่มีเนื้อหาแสดงสภาพของคนไทยเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเรื่องทราบกันดีอยู่แล้ว คุณค่าของเรื่องนี้อยู่ที่ โทน สิ่งที่โดดเด่นเป็นคุณค่าที่ผู้ประพันธ์สะท้อนออกมาให้ผู้อ่านมองเห็น จนเป็นความใหม่ ของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องนี้ คือ

1. บทสนทนาของตัวละคร และการบรรยายของผู้ประพันธ์ที่เรียบคมแสดงแนวคิดที่เราท่านทั้งหลายในยุคนี้ต้องยอมรับว่าเป็นความจริง ไม่ใช่จะปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้เท่านั้น หากแต่ยังเป็นความจริงที่ปรากฏในสังคมปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งบางจุดก็เป็นปัญหาที่ส่งสมกันมานานจนยากแก่การแก้ไข เช่น

ความคิดในเรื่อง ระบบอาวุโส “ไอน้อยบอกพี่พอนว่า น้าเมฆยังติด ลักษณะครูเก่า วางตัวไว้ห่างจากลูกศิษย์ มีวิธีให้คนเก่าหรือลูกศิษย์เก่าเข้ามาช่วย คนใหม่ เพื่อให้มันติดกันเป็นชั้น ๆ เพื่อสร้างระบบอาวุโส” (หน้า 79) เรื่องระบบอาวุโสนี้ ผู้ประพันธ์พยายามแสดงให้เห็นว่าการอยู่ด้วยกันนั้น ถ้าอยู่กันอย่างเข้าใจ ในหน้าที่ของตนแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีหัวหน้าของกลุ่ม หรือถ้ามีก็เป็นเพียงแค่ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยว นับถือเท่านั้น ไม่ใช่ผู้ออกคำสั่ง

การใช้อาวุธ เข้าประหัดประหารกัน ในปัจจุบันจะพบข่าวประจำวันว่า มีมือปืนรับจ้างเคลื่อนเมือง ซ้อขายอาวุธ กันได้ทั่วไป ประชาชนมีแต่ความหวาดผวา ผู้ประพันธ์ได้ให้แง่คิดที่น่าสนใจไว้ว่า “ก็อย่างที่ข้าเคยบอก อาจารย์สอนมาว่า อาวุธนั้นให้ใช้เป็นที่สุดท้าย เอาชนะกันด้วยปัญญาก่อนจนเมื่อไม่มีทางแล้วจึงใช้ อาวุธเป็นเครื่องมือของปัญญา แต่ปัญญาจะต้องถืออาวุธอยู่ด้วยตราบใดที่ฝ่ายธรรมยังถืออาวุธอยู่” (หน้า 22) แม้แต่สงครามที่เกิดขึ้นแทบจะทุกภูมิภาคของโลก ถ้าหากนำความคิดของ เล็ก มาพิจารณาแล้วก็น่าคิดต่อไปว่าเป็นเช่นนั้นหรือไม่ “มันมองดูดาบที่ห้องเรือ มันเป็นดาบที่ได้มาจากผู้เคยเป็นข้าศึกมาก่อน แต่มันอาจจะต้องคืนเลือกจากพวกเดียวกันเอง เจ้าของผู้ให้เขามองเห็นและตั้งใจเช่นนั้นหรือเปล่า” (หน้า 149)

นอกจากนี้ เรื่องของ การแตกความสามัคคี การแก่งแย่งชิงดีกันเอง การข่มเหงรังแกกัน การฉกฉวยโอกาสแอบอ้างชื่อของคนที่มิชื่อเสียง หรือผู้ที่ประกอบวีรกรรม ฯลฯ เรื่องเหล่านี้เป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความหายนะได้ทั้งสิ้น ซึ่งเรื่องนี้ผู้ประพันธ์เน้นเป็นอย่างมากทั้งในบทสนทนา และการบรรยาย ผู้เป็นใหญ่ที่มีอำนาจสูงกว่าคนอื่น ๆ ในแผ่นดิน หากหลงตนหรือเชื่อถือแต่ลูกน้องของตนเองเมื่อใด

แล้ว เขานั้นแหละจะเป็นผู้นำความหายนะมาสู่ประเทศชาติ และประชาชนได้ง่ายที่สุด เช่นเดียวกับ นายกองที่มีกำลังทหารในบังคับบัญชาเป็นจำนวนร้อย เชื่อคำพูด หมูหาญ ยกกำลังเข้าจับกุมกลุ่มของน้อย เนื่องจากความไม่พอใจกันเป็นการส่วนตัวของหมูหาญ โดยไม่สอบสวนข้อเท็จจริงเสียก่อน เพราะคิดว่าเป็นผู้บังคับบัญชา และหมูหาญเป็นทหารเก่า การกระทำเช่นนี้ยังส่งผลให้คนดีทั้งหลายหมดกำลังใจในการทำงานอีกด้วย

และข้อที่เด่นชัด คือ ผู้หญิงในทัศนะของผู้ประพันธ์ ซึ่งควรจะเป็นตั้งแต่ในอดีต และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน คือ ผู้หญิงที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดก้าวหน้า ช่วยแก้ไขปัญหามันเมือง มีความอดทน ทำในสิ่งที่ไม่เท่าเทียมกับชายได้ เช่น ผู้หญิงฝึกอาวุธรบได้เก่งไม่แพ้ชาย เลิกทัศนคติเก่า ๆ ที่ต้องอยู่กับเข่าเฝ้ากับเรือน เป็นเมียเป็นแม่ของลูกเท่านั้น และในทางกลับกัน คุณเสนียก็ได้ย้ำให้เห็นว่า ฝ่ายชายก็ต้องยกย่อง ส่งเสริมให้ผู้หญิงเห็นคุณค่าในตนเอง รับฟังความคิดเห็น กล่าวชมเชยเมื่อเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ผู้หญิงก็จะเกิดความมั่นใจในตนเองยิ่งขึ้น

2. ความรู้ที่ผู้อ่านได้รับในเรื่องของการรบ การวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนวิธีใช้ตำราพิชัยสงครามว่าด้วยการตั้งทัพ วิธีการรบ ผู้ประพันธ์มิได้เขียนแสดงภูมิรู้ของตนว่า ตำราพิชัยสงครามมีรายละเอียดอย่างไรบ้าง แต่ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกความรู้ข้อเสนอแนะไว้ในบทสนทนาบ้าง การบรรยายบ้าง อย่างน่าสนใจและนำมาประยุกต์ใช้ได้ในปัจจุบัน เช่น ถ้ามีจำนวนคนน้อย ไม่ควรจัดตั้งเป็นค่ายควรกระจายเป็นกลุ่มย่อย แล้วออกลอบโจมตีข้าศึกตัดกำลังตัดเสบียงอาหารเป็นครั้งคราว ก็จะได้ชัยชนะในที่สุด ซึ่งเรื่องนี้ผู้ประพันธ์ได้วิเคราะห์ถึงการสู้รบของชาวบ้านบางระจันไว้ อย่างน่าสนใจ

“สำหรับเรื่องการรบของชาวบ้านบางระจัน ที่พวกเราถือเอามาเป็นแบบฉบับของความกล้าสามารถอย่าง จะหาที่ไหนเสมอเหมือนได้ยาก มีอะไรหลายอย่างที่สอนเราในข้อหนึ่งที่ข้าเห็นไม่รู้เหมือนกันว่าจะผิดหรือถูก พ่อแม่พี่น้องที่กล้าหาญทั้งหลายใช้วิธีรบอย่างเดียวกันมาตลอดไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็นที่แรกที่รบในที่โล่งแจ้งนั้น ก็ถูกต้องแล้ว เพราะกำลังข้าศึกน้อยกว่า แต่ตอนสร้างค่ายขึ้นนั้นเริ่มต้นพลาดแล้ว เพราะเท่ากับเป็นการปักหลักอยู่กับที่.... พอข้าศึกทุ่มกำลังมากเข้าก็เลยเคลื่อนที่ไม่ได้กลายเป็นเสียเปรียบไป.... ในตำราพิชัยสงครามเองก็มีบอกไว้ถึงกลศึกกลหนึ่งที่ว่า “เดือนก่าบง”.... แล้วเมื่อข้าศึกมาตั้งค่ายประชิดล่อให้เราออกรบท่านผู้กล้าหาญเหล่านั้นก็กลับไปเล่นตามวิธีที่ข้าศึกกำหนดให้เล่น” (หน้า 81-2)

ผู้ประพันธ์วิเคราะห์โดยใช้เหตุและผลเป็นหลัก มิได้แสดงความดูหมิ่นดูแคลนชาวบ้านบางระจันแต่อย่างใด ดังข้อความที่ว่า “ข้าขอกราบด้วยความเคารพนับถือ ในดวงวิญญาณที่กล้าหาญของท่าน ท่านเป็นตัวอย่างของพวกข้า เป็นประทีปส่องทางให้พวกข้ามีใจอาจหาญเพื่อบ้านเมืองตามรอยเท้าของท่าน ที่ข้าขอบูชาไว้เหนือหัว” (หน้า 82-3)

3. การขึ้นบทแต่ละบท ผู้ประพันธ์ได้ใช้ศิลปะการแต่งที่แตกต่างไปจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องอื่น ๆ หรือแม้แต่งานส่วนใหญ่ของผู้ประพันธ์เอง คือ การขึ้นต้นบทแต่ละบทด้วยบทกวีนิพนธ์โบราณที่มีชื่อเสียง เช่น สมุทรโฆษ, โกลงทวาทศมาส, ลิลิตยวนพ่าย, มุลบทบรรพกิจ เป็นต้น ผู้ประพันธ์เลือกนำมาประกอบได้อย่างเหมาะสม เช่น

อรวิมลกลา
ข้าเจ้าเอา ก ข เข้ามืด ก ก มี
แก้ไขในเท่านั้น คิมืดยาศรีชา
มุลบทบรรพกิจ

1
จักเอียงชีพเคร่าครีครอ
อยู่เท่าเพียงพอ
ชีพทีก็ยากยิ่งจน

สมุทร โนม

2
สุกรมพะยอมฟัง
ใจพี่ พระเอย

ลิลิตพระลอ

เนื้อหาในแต่ละบทนั้นจะเกี่ยวข้องกับบทกวีนิพนธ์ที่นำมาเป็นข้อสอบอย่างสอดคล้องกลมกลืนเป็นอย่างดี นับเป็นความแปลกใหม่อีกก้าวหนึ่งของผู้ประพันธ์และทำให้ผู้อ่านตื่นตาตื่นใจในความสามารถของผู้ประพันธ์ที่ผสมผสานบทกวีนิพนธ์เข้ากับเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ได้อย่างละเอียดละไมยิ่ง

ความใหม่ของเนื้อหาดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นคงจะพอทำให้ผู้อ่านเห็นถึงคุณค่าของ “คนดีศรีอยุธยา” แล้วว่ามีดีอย่างไร ในเรื่องของภาษาที่ไม่อาจจะละเว้นกล่าวถึงได้นั้นผู้ประพันธ์ใช้ภาษาได้ดี เหมาะสมกับบุคคลในยุคนั้น คือใช้คำง่าย ๆ เป็นคำพื้นบ้านทั่ว ๆ ไป เช่น กู มึง เอ็ง ข้า การบรรยายบางครั้งสำนวนภาษาอ่านแล้วจะเหมือนกับกำลังนั่งอ่านหนังสือกำลังภายในเล่มหนึ่ง เช่น

ก่อนที่ไอ้คนหนึ่งจะถึงตัว
ร่างของไอ้คนนั้นก็ปลิวออกไป เบาท
เหมือนขนนก ร่างของไอ้คนนั้นก็
กระดอนกลับไปข้างหลัง ก็น้ำ
เบ้าเอากับดิน ดาบกระเด็นหลุด
ไปจากมือ

ร่างของไอ้คนพริ้วไปใน
พริบตา คนหนึ่งในสองคนที่รีเข้า
ไปจะรุมไอ้แกวก็ถูกเหวี่ยงออก
มาโดยแรง มันหมุนเหมือนใบไม้
ร่วงกลิ้งตกลงไปในหลุมดินที่ขุดไว้

(หน้า 99-100)

อ่านแล้วจะเห็นภาพได้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องของ “คนดีศรีอยุธยา” ก็มีอยู่บ้าง แต่หากเทียบความดีของเนื้อหา กับข้อบกพร่องที่ จะกล่าวถึงนี้จะเห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่เล็กน้อยมาก คุณค่าของนวนิยายเล่มนี้ยังคงลบ เลือนข้อบกพร่องไปได้ ข้อบกพร่องที่ เห็นชัดเจนมาก ก็คือ การสะกดคำบางคำ ไม่เสมอดันเสมอปลาย เช่น คำว่า “พิชัยสงคราม” บางครั้งจะพิมพ์ว่า “พิชัยสงคราม” บางครั้งพิมพ์ว่า “พิไชยสงคราม” ทำให้เกิดความงุนงงว่าจะใช้คำใดกันแน่ การเว้นวรรค บางครั้งเว้นวรรคตอนผิดทำให้ อ่านแล้วเสีรสไปบ้าง นอกจากนี้ การใช้สรรพนาม “มัน” แทนบุรุษที่ 3 ผู้ ประพันธ์ใช้มาก จนบางครั้งทำให้สับสน ว่า “มัน” ในที่นั้นหมายถึงใคร เช่น

มัน พยักหน้าให้พี่พอนเข้า
มา แล้วมัน ฟุ้งตัวเข้าถีบ แล้ว
มัน ก็หงายหลังเหมือนกัน แต่เป็น
การตีลังกากลางหลัง โดย มัน กลับ
มายืนอยู่อย่างเดิม

“ผู้หญิงก็ทำได้” มันพูดต่อ
ไป มัน เรียกพะยอมเข้ามา
“ถีบ” มัน ออกคำสั่ง

(หน้า 78)

“คนดีศรีอยุธยา” เป็นเรื่องที่มีคุณค่าในด้านของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบใหม่ที่คุ้นเคย เสาว พงศ์ ได้เสนอให้นักอ่านทั้งหลายได้พิจารณา และประการที่สำคัญก็คือ นักอ่านเรา ๆ ท่าน ๆ ต้องยอมรับว่า เนื้อหาในเรื่องมิใช่จะเกิดแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น หากแต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดครบ 200 ปีนี้ ปัญหาที่ผู้ประพันธ์เสนอไว้ให้คิดก็ยังคงมีอยู่ จึงเป็นหน้าที่ของเราชาวกรุงรัตนโกสินทร์ที่จะช่วยกันคลี่คลาย แก้ไขปัญหาที่ส่งสมกันมานั้นให้หมดสิ้นไป เมืองไทยจะได้ “โชติช่วงชัชวาล” กันจริง ๆ เสียที

พรทิพย์ ไชยรัตน์

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“.....เมื่อเดินย้อนรอยถอยหลัง
ไปในแผ่นดินของประวัติศาสตร์ที่ส่วน
ใหญ่ว่างเปล่า และเริ่มไปตามต้นไม้
ใหญ่ที่ได้รับการบรรจุอยู่ในประวัติศาสตร์
แน่นอนแล้ว บนอาณาบริเวณที่กว้าง
ว่างเปล่าที่ไม่มีการกล่าวถึงแม่สีกวรรค
หนึ่งหรือบรรทัดหนึ่งนั้น มีพืชคลุมดินอีก
มากหลายที่ดูเหมือน ไม่มีความสำคัญ
มันขึ้นอยู่และเหี่ยวแห้งตายไปตามกาล
เวลา แต่ก็มีกำเกิดขึ้นใหม่เข้ามาทดแทน
อย่างต่อเนื่องยาวนาน ไม่ขาดสาย ผม
พยายามขุดหารากเหง้าของสิ่งเหล่านี้
ด้วยจินตนาการที่มีอย่างจำกัด.....”

ตอนหนึ่งของหน้า “ขอสารภาพ” ใน
นวนิยาย เรื่อง “คนดีศรีอยุธยา” ของ
เสนีย์ เสาวพงศ์ ได้แสดงแนวคิดและ
เจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ไว้อย่างชัดเจน
อย่างน้อยก็พอจะมองเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์
ต้องการจะชี้ให้เห็นมุมหนึ่งใน เสี้ยวรัฐ
ของอดีตที่ใคร ๆ พากันมองข้ามไปเสีย
หมด เปรียบเหมือนพืชคลุมดินที่เกิดขึ้น
แล้วตายไป แล้วก็เกิดขึ้นใหม่อยู่เสมอ
จริงอยู่พืชเหล่านี้มีอาจเทียบคุณค่าเท่า
ต้นไม้ใหญ่ ๆ ได้ แต่ผู้ประพันธ์ก็ยังรู้สึก

ทวนกระแสความคิดดังกล่าวที่เห็นว่า
พืชคลุมดินเหล่านี้แหละเป็นของคู่กับ
แผ่นดิน และย่อมเป็นหลักค้ำจุนแผ่นดิน
ให้คงอยู่ต่อไป แม้ว่าจะดูเหมือนไม่มีความ
สำคัญจนไม่ได้อยู่ในห้วงนึกและในสายตา
ของผู้คนส่วนใหญ่ แต่ “คุณค่า” ในตัว
ของมันย่อมมีอยู่แน่นอน ผู้ประพันธ์มี
จินตนาการหวนเข้าหาอดีตในแง่มุมที่
น้อยคนจะนึกถึงดังกล่าว “ผมอ่าน
ประวัติศาสตร์ เพื่อเขียนเรื่องที่ไม่มีจารึก
ไว้ในประวัติศาสตร์” (หน้าขอสารภาพ)

หนังสือ “คนดีศรีอยุธยา” เล่มนี้
ถ้าเพียงเห็นแต่ชื่อเรื่อง หรือไม่ก็พลิกดู
ภายในเล่มอย่างฉาบฉวย ก็คงจะเข้าใจใน
ครั้งแรกว่า เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์
ประเภท “ปลุกใจ” โดยอาศัยเหตุการณ์
สำคัญในอดีตช่วยสร้างบรรยากาศ “ชาติ
นิยม” ดังที่พบเห็นกันอยู่ดาษดื่น แต่
“ความรู้สึกอย่างใหม่” จะเข้ามาแทนที่
ทันที ถ้าได้ติดตามเนื้อหาภายในเล่มระหว่าง
หน้าต่อหน้า

สาระและความรู้สึกอย่างใหม่ที่ผู้
อ่านจะพึงได้รับ มิได้มาจากเค้าโครงเรื่อง
ซึ่งอยู่ในฉากวิกฤตตอนเสียกรุงศรีอยุธยา
และการกบฏบ้านกุ่มเมืองอันเป็นเรื่องที่รู้จัก
อยู่ซ้ำซาก หากแต่ความแปลกใหม่อยู่ที่
กระแสความคิดทางการเมือง และจิต
สำนึกทางสังคมบางประการซึ่งผู้ประพันธ์
ต้องการถ่ายทอดและนำมาใช้เป็นแกน
การดำเนินเรื่องโดยกำหนดให้ตัวละครมี
การแสดงออกทางทัศนคติและพฤติกรรม
ต่างๆ เมื่อก่อนจะล้ายุคสมัยไปบ้าง แต่
ด้วยศิลปะของการประพันธ์ที่สามารถ
ตกแต่งถ้อยคำ การแสดงออกที่เข้ากับ
บุคลิกของตัวละคร โดยมีความสัมพันธ์
กับฉากต่างๆ ตามท้องเรื่อง ทำให้เกิด
ความเหมาะสมกลมกลืน จนแทบมองไม่
เห็นความขัดกันระหว่างทัศนคติใหม่กับ
ฉากอดีตที่ย้อนกลับไปไกลถึงสมัยอยุธยา
ได้ง่ายนัก “คนดีศรีอยุธยา” จึงเป็นผล
งานสร้างสรรค์ประเภทจินตนิมิตที่ก้าว
ไปไกลเกินกว่าผู้อ่านจะอ่านเพียงเพื่อ
สัมผัสสภาพอดีตในประวัติศาสตร์เท่านั้น

หากอยู่ในลักษณะงานวิพากษ์วิจารณ์ภาพ
อดีตในประวัติศาสตร์มากกว่า โดยอาศัย
จินตนาการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความ
เป็นจริงคงผู้ประพันธ์เปรียบเปรยความ
เป็นไปได้ว่า “ท่ามกลางป่าละเมาะที่มี
ไม้แก่นที่แกร่งกล้าของบารงระจัน คงจะ
มีต้นหญ้าหรือต้อยตั้งขึ้นอยู่บ้าง.....”

วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ตอนเสียกรุง
ซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ยากนานาประการ
การแตกแยกเป็นหมู่เหล่า การกดขี่ข่มเหง
ที่มาจากศัตรูภายนอก และที่มาจากคน
ไทยด้วยกันเองในคราบของโจรผู้ร้าย
และผู้ถือโอกาสทำตัวเหนือความชอบ
ธรรมทั้งมวล เหล่านี้เป็นฉากทั่ว ๆ ไปใน
ท้องเรื่อง เสริมด้วยจินตนาการของการ
แสดงออกของราษฎรระดับชาวบ้านทั้ง
หลายที่มีต่อสภาวะสังคมบ้านเมืองขณะ
นั้น โดยแสดงให้เห็นภาพชีวิตของราษฎร
กลุ่มหนึ่งอันเป็นตัวแทนของชาวบ้านทั่ว
ไปว่า พวกเขาเหล่านี้จะมีความรู้สึกนึก
คิดและจะแสดงออกในทางใดที่คนระดับ
ชาวบ้านจะนึกคิดและกระทำได้ ผู้ประพันธ์
ต้องการเน้นให้เห็นถึง “วีรกรรม” ในรูป
แบบหนึ่งซึ่งมิได้ยึดถือความโด่งดังของ
ตัวบุคคลที่เกินหน้าผู้ใด แต่จะมุ่งที่ “ระบบ
การทำงานร่วมกัน” ซึ่งเป็นหนทางนำไป
สู่การแก้ไขสถานการณ์ตามเป้าประสงค์
และในทิศทางที่ถูกต้อง จึงเป็นการดำเนิน
เรื่องตามแนวจินตนิมิตซึ่งให้ทั้งปัญญา
และอารมณ์ในเวลาเดียวกัน จากเค้าโครง
เรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นชัดว่าผู้ประพันธ์
เน้นในลักษณะของ “คนดี” ที่สังคมต้อง
การ ซึ่งคนดีเหล่านั้นมิได้เป็นหรือปรารถนา
จะเป็น และก็ไม่ใช่จำเป็นต้องเป็น “คน
เด่น” หรือ “คนดัง” แม้แต่น้อย

การสร้างบรรยากาศแห่งอดีตเมื่อ
สมัยกว่าสองร้อยปีมาแล้วนั้น มิใช่เป็น
สิ่งที่ทำกันได้ง่าย ๆ นัก เพราะอย่างน้อย
ก็ต้องศึกษาประวัติศาสตร์ให้ถี่ถ้วน เพื่อ
ให้จินตนาการมีความสมจริง และก็ดู
เหมือนผู้ประพันธ์ตระหนักในเรื่องนี้ดีดัง
คำยืนยันของเขา “ผมไม่ได้ค้นพบอะไร
ใหม่ในประวัติศาสตร์ และผมเชื่อว่าผม

ไม่ได้ปลอมประวัติศาสตร์” (หน้าขอ
สารภาพ)

การสอดแทรกแง่คิดในเหตุแห่ง
ปัญหาของบ้านเมืองและปัญหาสังคมแวด
ล้อม ตลอดจนการเน้นในคุณธรรมสำคัญ
ของ “ความเป็นคน” เหล่านี้เป็นข้อถก
เถียงที่หนักหน่วงอยู่ไม่ใช่น้อย ถ้าขาด
เสียซึ่งศิลปะในการประพันธ์และความ
สามารถเฉพาะตนของตัวผู้ประพันธ์แล้ว
อาจจะทำให้งานเขียนมีลักษณะเหมือนได้
อ่านบทกวี หรือมีละมุนก็อาจจะกลายเป็น
คำเทศนาสั่งสอนที่น่าเบื่อหน่ายได้
แต่ปรากฏว่างานวรรณกรรมชิ้นนี้ให้ผล
ในทางตรงข้าม กล่าวคือ เป็นงานเขียนที่
สามารถสะท้อนภาพชีวิตแต่ละฉากโดย
ไม่ขาดลักษณะของ “นวนิยาย” ซึ่งให้ทั้ง
ความเพลิดเพลินในเนื้อเรื่อง และแง่เงื่อน
ในแนวคิดต่าง ๆ คลุกเคล้าปรุงแต่งด้วย
รสชาติ กลิ่นไอแห่งบรรยากาศของอดีต
ได้อย่างเหมาะสม เริ่มตั้งแต่ผู้ประพันธ์
นำผู้อ่านให้สะดุดและประทับใจไปกับ
ความงดงามของคำประพันธ์ที่สรรมา
เป็นหัวเรื่องนำบทของแต่ละบท ส่วน
ใหญ่มาจากวรรณกรรมคลาสสิกตั้งแต่
สมัยสุโขทัยและอยุธยา เช่น สมุทรโฆษ
คำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ อนิรุทธคำฉันท์
ทวาทศมาส ตำราพิไชยสงคราม กำสรวล
ศรีปราชญ์ ฯลฯ เป็นต้น การใช้ “ภาษา”
และ “วรรณคดี” ตามกาลและเทศะ ประกอบ
สร้างสีสัน กลิ่นไอของยุคอดีต นับเป็น
แนวคิดที่แยบยล อย่างน้อยก็ได้แนะนำให้
ผู้อ่านรู้จักและสัมผัสกับวรรณคดีคลาสสิก
อันล้ำค่าของไทย แม้จะเป็นการสัมผัสแต่
เพียงบางเบาก็ตาม แต่คุณค่าที่แฝงอยู่ย่อม
ส่งผลพอสมควร

แต่ละบท แต่ละตอนในท้องเรื่อง
สะท้อนฉากชีวิตและสิ่งแวดล้อมในแ่ง
มุมที่ชวนให้คิดไปได้นานาประการ อันมี
ทั้งสิ่งที่ให้ความภาคภูมิใจ ความเศร้าใจ
ความอับยศ และชิงชัง ความน่ารักและ
น่ารังเกียจคละเคล้ากันไป ภาพชีวิตแวด
ล้อมเหล่านี้ได้ถ่ายทอดจากปากคำของตัว
ละครซึ่งเป็นผู้ประสบด้วยตนเองหรือจาก

ฟังคำบอกเล่าของตัวละครในเรื่อง จาก
ปากต่อปาก ในลักษณะที่ทำให้คิดคำนึงได้
เองเหมือนผู้อ่านอยู่ในเหตุการณ์แวดล้อม
ครั้งกระนั้นด้วย อันเป็นวิธีที่ทำให้การ
ดำเนินเรื่องกระชับและคล่องตัวกว่าที่ผู้
ประพันธ์จะบรรยายเสียเอง

ฉากชีวิตอันสลับสนของราษฎรคน
ไทยต้องผจญในครั้งกระนั้นเป็นไปอย่าง
ผู้อ่านจะรับทราบได้จากคำบอกเล่าของ
“นายทองขาว” ตัวละครผู้เป็นตัวแทน
ชาวบ้านคนหนึ่ง “.....ยามนี้มันก็ต้อง
ระมัดระวัง ไม่รู้ว่าเป็นพวกใคร ไวใจ
ใครไม่ได้ทั้งนั้น ข้าก็ต้องห่วงถิ่นของข้า
เหมือนกัน แล้วยังเดี๋ยวนี้ใครอุ้มโคลง
ริมแม่น้ำกันมันมี ที่เคยอุ้มก็ถอนเสาเรือน
ย้ายเข้าไปข้างในลึก ๆ ข้าศึกก็ยังอยู่
โจรก็เยอะ.....เมื่อเอ็งโตกว่านี้สักหน่อย
เอ็งก็จะรู้ว่าคนมันเบียดเบียนกันอยู่ทุกวัน
เวลานี้มันปล้นกันแม่เพียงเกลือสักไห...”
(หน้า 5-6)

จากการปรับทุกข์ปรึกษาหารือกัน
ระหว่างตัวละคร “พอน” ลูกเขย “ยาย
เจิม” เป็นฉากชีวิตสำคัญของชาวบ้าน
ตามตำบลต่าง ๆ ที่ได้ประสบและต่างก็
ต้องพยายามช่วยตัวเอง “.....เวลานี้
โจรผู้ร้ายมันชุกชุม ผู้คนรวมตัวกันเป็น
ก๊ก เป็นชุมนุม รวบรวมผู้คนกันทั้งนั้น
จะต่างคนต่างอยู่ตามลำพังไม่ได้แล้ว
เพราะจะถูกข่มเหงรังแก ถูกโจรปล้น
อย่างเมื่อก่อนมีบางพวกมาข่มขู่ให้แม่พา
ข้าวส่งให้พวกมันทุกวัน ข้างขึ้นคราวละ
หนึ่งกระบุง แล้วยังมีก๊กนี้ก๊กโน้นมาจะ
เอาไถ่โน่น ไถ่โน้นกัน ไม่ได้หยุด เพื่อน
บ้านอื่นห่างจากเราไป ต่างก็โดนกันมา
ข้าจึงเห็นว่า จำเป็นที่จะต้องมาอยู่ด้วย
กันให้มากกว่าที่เป็นอยู่สักหน่อย มีไถ่
น้องชาย 3 คน เข้ามาอยู่ด้วยก็ได้อยู่แล้ว
ที่ทำได้ก็ใช้กินสำหรับเรา จะช่วยเหลือ
เจ้องานบ้างก็เฉพาะคนที่ตระกำลำบาก
จริง ไม่ใช่พวกขโมยพวกโจร แต่จะทำ

ได้ก็ต้องมีคนมากกว่านี้ ข้าลองสอบถาม
ดู มีหลายบ้านเห็นด้วยที่จะย้ายมาอยู่
รวมกับเรา.....” (หน้า 57-58)

ตัวอย่างฉากอภัยตายทอดจาก
ปาก “นายทองขาว” ตอนหนึ่ง “.....
เวลานี้ถึงแม่ทัพใหญ่ของข้าศึกจะยก
กลับไปแล้ว แต่ก็ยังทิ้งกำลังส่วนหนึ่งไว้
ที่โพธิ์สามต้น กับที่บางกอก แล้วยังมี
ด้านเล็ก ๆ ประปราย มีคนไทยเข้าร่วม
อยู่ด้วยจำนวนหนึ่งแต่คงไม่มาก หน้าที่
ของค่ายใหญ่เพื่อรวบรวมทรัพย์สินสมบัติกับ
ผู้คนส่งไปพม่า ข้าได้ฟังมาว่า มันมีกำลัง
คนราวสามพันคน.....” (หน้า 229)

ตัวละครต่าง ๆ ตามท้องเรื่อง ผู้
ประพันธ์สร้างบุคลิก อุปนิสัยใจคอ อย่าง
คนที่พบเห็นกันอยู่ในชีวิตจริง ตัวนำซึ่ง
กำหนดให้เป็นตัวแทนของชาวบ้านจะมี
ลักษณะเฉพาะตนที่ต่างกันออกไป และ
การที่ผู้ประพันธ์สามารถรักษาความสม่า
เสมอของบุคลิก อุปนิสัยของตัวละคร
ต่าง ๆ ไว้อย่างแม่นยำนั้น ทำให้ภาพของ
ตัวละครทุก ๆ ตัวมีลักษณะเป็นบุคคล
จริงที่อยู่ในห้องนึกของผู้อ่านอย่างชัดเจน
โต น้อย เล็ก เป็นตัวนำซึ่งผู้ประพันธ์
ไม่ยอมให้คนใดคนหนึ่งในจำนวนนี้ ได้
แสดง “ความเป็นพระเอก” เหนือไปกว่า
ใครได้ ตัวละครอื่นไม่ว่าจะเป็นนายทองขาว
หมื่นเพชร นายสังข์ หมู่หาญ ฯลฯ หรือ
ตัวละครฝ่ายหญิง เช่น พะยอม ลำพู คล่อง
อ้อม หรือหญิงชราอย่างเช่น ยายเจิม ยาย
พลอย หรือแม้แต่ตัวละครเด็ก ๆ เช่น โฟ
หรือ “เด็กหนุ่มที่ป้อมวิไชยประสิทธิ์”
คนนั้น ฯลฯ ต่างก็ถูกกำหนดให้มีบทบาท
ที่ควรเอาใจใส่ และชวนให้ติดตามเช่น
เดียวกัน

ผู้อ่านจะได้ภาพของ โต น้อย เล็ก
สามชายหนุ่มศิษย์อาจารย์เดียวกัน พร้อม
สมัครพรรคพวกมาร่วมเป็นร่วมตาย เช่น
พอน แก้ว จุ่น ฯลฯ รวมทั้งหญิงสาว
อย่าง พะยอม ลำพู คล่อง ฯลฯ เป็นกลุ่ม
หนุ่มสาวราษฎรคนไทยประเภทหัวก้าวหน้า

ที่มีแนวความคิดริเริ่ม และการแสดงออก
อย่างใหม่ ๆ ซึ่งดูจะล้ำยุค ทั้งนี้เพราะเป็น
เวลานานที่ระบบแบบแผนของสังคม
อยุธยาได้หล่อหลอมให้สามัญชนผู้น้อย
ยอมรับฐานะที่ต่ำกว่าของตน ราษฎร
สามัญชนส่วนใหญ่จึงมักไม่กล้าแสดง
ความคิดเห็น เพราะต่างเคยชินกับหน้าที่
ตามฐานะ คือเพียงรอรบคำสั่งจาก “เจ้านาย”
หรือ “ผู้ใหญ่” อยู่เสมอ ความคิดริเริ่ม
ใด ๆ จึงมิได้มาจากผู้น้อย ดังนั้นโดยปกติ
แล้วความสำเร็จของผู้น้อยจึงอยู่ที่การ
ฝากเนื้อฝากตัวกับผู้ใหญ่เป็นสำคัญ สำหรับ
ตัวละคร “กลุ่มหัวก้าวหน้า” นำโดย โด
น้อย เด็ก นั้น แม้จะมีได้มีการกระทำที่
เป็นปฏิปักษ์ต่อบิดกับระบบสังคมของ
ยุคนั้นโดยตรง แต่ก็มีส่วนบางอย่างใน
ทัศนะและพฤติกรรมที่อยู่นอกระบบสังคม
ยุคนั้นหลายประการ ความแปลกเปลี่ยน
ในกระแสนความคิดและบทบาทของตัว
ละครดังกล่าวจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงปัญหา
บางประการ ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นสาเหตุ
หนึ่งของความเสื่อมโทรมของสังคมอยุธยา
ภาพชีวิตหลากหลาย มีทั้งที่ตั้งอยู่
บนพื้นฐานของคุณธรรม และที่มีได้นึก
ถึงศีลธรรมหรือนุชชธรรม ภาพแห่ง
ความดีความชั่วของมนุษย์ซึ่งเคลื่อนไหว
โอดแค้นไปตามท้องเรื่องจะเรียกอารมณ์
ของผู้อ่านได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน วิศวกรรม
ของชาวบ้านกลุ่มของโด น้อย เด็ก ที่
ปฏิบัติในแต่ละครั้ง ในการขจัดศัตรูของ
แผ่นดินให้หมดไป เพื่อความปกติสุขของ
สังคมก่อให้เกิดความรู้สึกปิติและภาคภูมิใจ
ความรู้สึกรื่นเริงสดชื่นเกิดขึ้นอีก เมื่อ
ภาพหลายร้อยพันชีวิตของครอบครัวไทย
ต้องถูกกวาดต้อนเป็นเชลยและถูกใช้งาน
อย่างทุเรศ บางครั้งก็อาจจะหลั่งน้ำตาให้
แก่คนไทยที่ต้องทำงานให้ศัตรู ถูกทั้งคำ
ประณามและหยามเหยียดว่าเป็น “ผู้ทรยศ
ต่อชาติ” แต่ไม่มีใครล่วงรู้ได้เลยว่า จิต
สำนึกของความเป็นไทยของเขายังมีอยู่
สมบูรณ์ และเมื่อเวลามาถึง “ผู้ทรยศต่อ
ชาติ” เหล่านั้นต่างก็ตัดสินใจอย่างเด็ด
เดี่ยวทำงานเพื่อตอบแทนแผ่นดินเกิดของ

เขาด้วยชีวิต และก็ได้ประสบความสำเร็จสม
ความตั้งใจ พร้อมกับร่างที่โซกเลือดผงะ
หงายร่วงหล่นลงมาจากค่ายพม่าที่พวก
เขาอาสาปืนขึ้นไปเป็นพวกแรก ราว
ไปไม่ร่วงคนแล้วคนเล่าจนนับไม่ไหว
จะเกิดความรู้สึกตื่นตันใจเมื่อทหารมอญ
คนหนึ่งในกองทัพพม่าผู้ได้ชื่อว่าเป็นฝ่าย
ตรงข้าม ยื่นดาบเล่มเดียวที่ถืออยู่ให้แก่
“เล็ก” เพื่อใช้ป้องกันตนเองและปกป้อง
“ลำพู่” หญิงไทยที่ถูกฝ่ายของเขาข่มเหง
“มนุษย์ธรรม” ย่อมเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา
และทุกหนทุกแห่งแม้ในท่ามกลางความ
เลือดของสงคราม หมิ่นเพ็ชร นายสังข์
เป็นตัวอย่างของคนไทยจำพวกหนึ่งซึ่ง
เป็นจำนวนมากในสังคมมักฉวยโอกาส
แสดงอำนาจราชศักดิ์ ข่มเหง ชาวบ้าน
ให้ได้รับทุกข์ ความน่าชิงชังของบุคคล
ประเภทนี้ “นายทองขาว” เปรียบเปรยไว้
ว่า “บ้านเมืองก็เหมือนกับต้นไม้ใหญ่ มี
ไว้ให้ความร่มเย็นแก่แผ่นดิน แต่ต้นไม้
ใหญ่ก็มีเถาวัลย์ ตะไคร้ เข็มรา และ
กาฝาก คอยอาศัยเกาะและกิน” (หน้า
298)

ท่ามกลางการต่อสู้ระหว่างความ
เป็นความตาย จากแห่งความรักระหว่าง
น้อยกับพะยอม โดกับค้อ และเด็กกับลำพู่
ทำให้ผืนโคลนอารมณ์แคบลงได้ไม่น้อย
การแสดงอารมณ์รักของหนุ่มสาวสามคู่
ต่างกันออกไปสามแบบ โดยผู้ประพันธ์
ไม่ลืมสร้างให้เข้ากับบุคลิก อุปนิสัยของ
ตัวละครแต่ละคน ผู้อ่านจะพบว่า “เจ้า-
น้อย” ไม่ผลัดผลามในเรื่องความรัก การ
แสดงออกของน้อยต่อ “พะยอม” อยู่ใน
ลักษณะที่สงวนท่าทีเสียจนพยอมสาวคน
รักต้องอ้อนใจ เพราะจนแล้วจนรอดก็ยัง
แน่ใจในตัวน้อยไม่ได้ว่าจะมีใจค่อนาง
หรือไม่มารักของผู้นั้นมักเป็นไปในทำนอง
ตัดพ้อต่อว่า เจ้าแ้งเจ้าจนกันเสียโดยมาก
ซึ่งผิดกับคู่ของเจ้าเล็กกับลำพู่ “เล็ก” ให้
ภาพแก่ผู้อ่านว่า เป็นชายหนุ่มที่มีบุคลิก
คล่องแคล่ว ช่างเจรจาพาที “เล็ก” จึงได้
รับหน้าที่เกลี้ยกล่อมหัวนล้อมให้คนไทย

ที่อยู่ในค่ายของข้าศึกเข้ากับทัพใหญ่ของ
พระยาตาก ความคล่องตัวทั้งท่วงท่าและ
วาที ทำให้เล็กพลอยคล่องตัวในเรื่องรัก
ไปด้วย เล็กจึงไม่ต้องรอทำให้เสียเวลา
ของความรักเลยแม้แต่น้อยเมื่อเขาพบ
ลำพู่ ส่วนโดกับค้อซึ่งนั้น ความแตกต่าง
ทางฐานะระหว่างโดซึ่งเป็นชาวนา และ
ค้อซึ่งเป็นถึงลูกสาวคหบดี เช่นนาย
ทองขาว ซึ่งกล่าวกันว่าสืบเชื้อสายมา
จากขุนนางสมัยพระนารายณ์ทีเดียว ทำ
ให้ “เจ้าโต” ต้องเจียมเนื้อเจียมตัว และ
ต้องใช้เวลาและความเอาใจใส่ใกล้ชิด ซึ่ง
ก็อาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่น โดยเฉพาะ
พะยอมจึงทำให้ได้โอกาสฝากรักหญิงสาว
ได้ เรื่องความรักจึงไม่ใช่ของง่ายสำหรับ
โต

ตัวละครที่สร้างอารมณ์ขันได้มาก
ไม่มีใครเกิน “เจ้าจุ่น” พวกของ “น้อย”
“จุ่น” มีบุคลิกที่ทำให้ผู้อ่านยิ้มได้เสมอ
แม้ในยามคับขัน

“เจ้าน้อย” จะเป็นตัวนำคนเดียว
ที่ผู้ประพันธ์ตั้งใจมวดปมทั้งไว้ให้ผู้อ่าน
คิดเอาเองว่าภูมิหลังชีวิตของน้อยน่าจะ
ไม่ใช่ชาวบ้านธรรมดา แต่ในเวลาเดียวกัน
ผู้อ่านก็เห็นว่าผู้ประพันธ์ก็ชี้ให้เห็นได้อีกแห่งหนึ่ง
ว่า “พวกชาวบ้าน” ที่รอรบของบ้านเมือง
ราชสำนัก วรรณกรรมและตำราชั้นสูง
เช่น พิเศษสงคราม ฯลฯ จนสามารถ
ถ่ายทอดสอนสั่งผู้อื่นได้อย่างแม่นยำยิ่ง
น้อย ย่อมมิได้เช่นกันถึงจะเป็นส่วนน้อย
และแม้จะมีหลายตอนที่อธิบายภูมิหลัง
จากปากคำของน้อยเอง (หน้า 39) แต่
การแสดงออกของน้อยอย่างไม่ตั้งใจที่
ปรากฏตามท้องเรื่องสื่อให้เห็นในภูมิ
ปัญญา บุคลิก ท่าที และการแสดงออก
ต่าง ๆ ตามแบบฉบับของผู้ที่ได้รับการขัด
เกลามาแล้วอย่างดี เกินกว่าระดับที่เจ้าตัว
เปิดเผยว่าเป็นเพียงไพร่เกณฑ์ทำงานใน
วังตามเวลาเข้าเวรเป็นอันมาก และก็ไม่ม
ตอนใดที่จะให้ความกระจ่างไปกว่านี้ได้
นอกจากจะพบปมชวนให้ฉงนในตัวน้อย
เพิ่มขึ้นอีกหลายตอน ยิ่งไปกว่านั้นผู้ประพันธ์
ก็ยังใช้ลีลาในการเขียนมวดปมซ้อนเข้า

ไปอีก โดยให้ตัวละครในเรื่องรู้สึกจน
สนทนากับบุคลิกของน้อยไปด้วยผู้อ่าน
เช่นตอนหนึ่ง คุรุดาบซึ่งภายหลังเข้าร่วม
ในชุมนุมของกรมหมื่นเทพพิพิธที่นคร-
ราชสีมา ครั้งแรกเมื่อเห็นหน้า “น้อย”
ถึงกับเอ่ยปากว่า “ไอ้คนนี่พูดจาหน่วย
ก้านมันไม่ใช่คนบ้านนอก ข้าจำคลับ
คล้ายคลับคล้ายว่า ข้าจะเคยเห็นหน้า
ที่ไหนสักแห่ง” (หน้า 14) เป็นความตั้งใจ
ของผู้ประพันธ์ที่ทิ้งปมให้คิด โดยกำหนด
ให้ “เจ้าน้อย” เป็นตัวอย่างของ “คนรุ่น
ใหม่” ของยุคนั้นที่ก้าวหน้าในทัศนะ การ
มองเหตุการณ์ และการตัดสินใจ และสิ่ง
เหล่านี้ก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นคุณสมบัติ
ผูกขาดเฉพาะชนชั้นที่เหนือกว่า พวก
ชาวบ้านก็มีสิทธิ์ที่จะมีได้ เป็นได้เช่นกัน
และการที่ผู้อ่านสามารถเก็บภาพและ
บุคลิกต่างกันของตัวละครได้เอง จนบาง
ครั้งก็ทำให้คิดในแง่มุมมองต่าง ๆ ได้ ดังกรณี
“เจ้าน้อย” ย่อมหมายถึงความสำเร็จที่
สร้างตัวละครได้เหมือนชีวิตจริง

จุดเด่นสูงสุดของจินตนิยายเล่มนี้
อยู่ที่ “บทสนทนา” ระหว่างตัวละครซึ่ง
เป็นส่วนที่ผู้อ่านสามารถเข้าถึงความถ้
ลึกในปัญหาต่าง ๆ ของสังคมยุคนั้นได้ดี
คำพูดของตัวละครกินความหมายลึกซึ้ง
ในภาษาที่เรียบง่ายแต่ฉายแสงเรืองรอง
ในแง่คิดดูจประกายเพชร ดังจะเห็นได้
จากคำพูดของ “เจ้าโต” “.....ถ้าทุกคน
จะสละชาติกำเนิดและฐานะดั้งเดิมเสีย
ให้หมด ถือว่ามาตั้งต้นกันใหม่เหมือน ๆ
กันทุกคน.....เราเคารพนับถือกันตาม
วัยวุฒิ ผู้ใหญ่ก็เป็นผู้ใหญ่ เด็กก็เป็นเด็ก
จะเรียกขานการระกันตามวัย แต่ในส่วน
อื่นแล้ว ถือว่าเท่าเทียมเสมอหน้ากัน
ไม่มีใครใหญ่กว่าใคร จะทำอะไรก็
ปรึกษาหารือกัน ไม่มีหัวหน้า ไม่มีลูกน้อง
ใครมีความรู้ก็เอามาแบ่งเฉลี่ยให้คนอื่น
โดยไม่ตั้งตัวเป็นครูบาอาจารย์ งานทุก
อย่างแบ่งเฉลี่ยกันทำเวียนกันอย่างเสมอ
หน้า.....” (หน้า 83)

แง่คิดของการอยู่และทำงานร่วมกัน
โดยยึดหลักแห่งความเสมอภาคดังกล่าวนี้
จะเป็นสิ่งที่ก้าวไปไกลเกินกว่าคนในยุค
อยุธยาจะคิดถึง การที่ผู้ประพันธ์สอด
แทรกทัศนะที่ซึ่งผู้อ่านจะพบภายในเล่ม
(หน้า 213) ก็คงจะมีเจตนาเปรียบเทียบ
กับระบบสังคมเดิมที่ควบคุมวิถีชีวิต
และระบบความคิดของคนในยุคนั้นมาช้านาน
ซึ่งเชื่อว่าเป็นสาเหตุแห่งความถ้
หลังประการหนึ่ง “ระบบเจ้าขุนมูลนาย”
ได้ถูกนำมาวิพากษ์ในแง่มุมที่น่าคิดเห็น
ได้จากคำพูดตอนหนึ่งของ “เจ้าเล็ก”
“.....นายข้าเป็นขุนนาง ก็ไม่สูงส่ง
อะไรนัก แต่ก็เป็นชั้นขุนนาง ข้าต้อง
คอยรับใช้ลูกของนาย ๆ ที่ไม่เอาถ่าน
ชอบแต่เที่ยวแต่เล่น พวกเขาไปเรียน
หนังสือกับพระที่วัด ข้าเป็นคนพายเรือ
พาไป เขาเรียนหนังสือกัน ข้าก็คอยแอบ
ลักจาลักจอกเอา พวกนั้นเรียนกันนิดหน่อย
วิ่งเล่นกันเสียแยะมาก พระท่านก็ไม่
กล้าว่า ท่านเกรงใจพ่อแม่เขา แต่พวกนี้
เมื่อโตขึ้น เขาก็จะเป็นขุนนางกันต่อไป
ถึงบางคนจะไม่ค่อยรู้หนังสือเท่าไร คน
อย่างข้าก็เป็นบ่าวเขาต่อไป.....” (หน้า
111-112) ผู้ประพันธ์ถ่ายทอดทัศนะใน
การสร้างคุณภาพของคน เพื่อความอยู่
รอดของสังคมและบ้านเมืองโดยให้ผ่าน
คำพูดของ “เจ้าโต” ไว้อย่างน่าฟังว่า
“.....เราไม่ได้มุ่งสร้างคนเด่น เรา
เพียงแต่จะไม่ให้มีคนด้อย” (หน้า 215)

ความอยู่ดีธรรมในสังคมอันเกิด
จากผู้ที่อยู่ในหน้าที่เหนือกว่ามักเอารัด
เอาเปรียบผู้ที่ด้อยกว่า ปรากฏอยู่เสมอ
ไม่ว่าสมัยใด ดังกรณีหมื่นหาญ ผู้ได้
เกียรติยศว่าเป็นทหารหลวงผ่านศึกมา
แล้วถึง 2 ครั้ง และก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้รักชาติ
จะเข้าร่วมกับกองทัพใหญ่ของพระยาตาก
เข้าโจมตีค่ายพม่าที่ธนบุรี แต่หมื่นหาญ
กลับถือโอกาสนำกำลังทหารส่วนหนึ่ง
เข้าทำลายหมู่บ้านคนไทยอย่างเหี้ยมโหด
เพื่อล้างแค้นในเรื่องส่วนตัว โดยขัดเขียด

ข้อกล่าวหาว่าหมู่บ้านนี้เป็นช่องโจร

คำตอบได้ของ “พะยอม” ต่อ “นาย”
ผู้หลงเชื่อคำรายงานเท็จของหมื่นหาญ
ลูกน้อง ตอนหนึ่งที่ว่า “.....นายทำสิ่ง
ถูกให้แก่คนผิด และทำสิ่งผิดให้แก่คน
ถูก ผลของมันย่อมผิดอยู่วันยังค่ำ” (หน้า
463) สะท้อนให้เห็นสภาวะแห่งความ
สับสนของสังคมที่ชั่วเป็นดี ดีเป็นเลว
สิ่งเหล่านี้เกิดจากอะไร ? คำพูดตอนหนึ่ง
ของพยอม “.....ข้าอยากจะทำดี
เถียนนั้นถึงจะให้แสงสว่าง แต่ถ้าเปลว
เถียนเอี้ยงมันก็มีเงา บัญญาของคนถึง
จะใสอย่างไร ถ้ามีความลำเอียงเสียแล้ว
มันก็จะมีส่วนที่มืด ฉะนั้นคนมีปัญญา
ต้องเที่ยงตรง” (หน้า 482) คำกล่าวของ
พยอมให้แง่เงื่อนเกี่ยวข้องในหลายสิ่ง
หลายอย่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ใน
ฐานะหัวหน้าบริหารบ้านเมือง ในภาวะ
ของสังคมอันสับสนจนหาที่พึ่งและความ
คุ้มครองจากสถาบันใด ๆ ไม่ได้ “เจ้าน้อย”
ให้ความเห็นของการอยู่รอดว่า “ความ
บริสุทธิ์และความถูกต้องอย่างเดียวไม่พอ
เราต้องมีกำลังสำหรับจะรักษาความ
บริสุทธิ์และความถูกต้องด้วย ไม่มีประโยชน์
อะไรหรอกที่คนจะรู้ถึงความบริสุทธิ์และ
ความถูกต้องของเราเมื่อเราตายไปแล้ว
เราต้องรู้ ว่ากำลังของเราไว้ เพื่อรักษา
ความบริสุทธิ์และความถูกต้องให้เป็น
ประจักษ์.....” (หน้า 455)

การฟ่ายแพ้ของชาวบ้านบางระจัน
ได้ มาวิเคราะห์หาข้อสรุปว่ามีจุดอ่อน
อย่างไร พร้อมทั้งเสนอวิธีการต่อสู้อย่าง
ใหม่ได้ผล แง่คิดเหล่านี้ได้จากการสนทนา
ของตัวละครซึ่งจะเสริมสติปัญญาแก่ผู้อ่าน
มิใช่น้อยทีเดียว (หน้า 231-420)

กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ถ้าจะอ่าน
หนังสือเล่มนี้เพื่อหาข้อมูลทางประวัติ-
ศาสตร์ในสมัยปลายอยุธยา นอกจากจะ
ได้บรรยากาศอดีตที่มีชีวิตชีวแล้ว ผู้อ่าน
ก็คงจะได้อะไรไม่มากไปกว่านี้ เพราะ
นวนิยายย่อมไม่ใช่เอกสารทางประวัติ-

ศาสตร์ และแม้จะไม่ใช่อุปถัมภ์ขนาดใหญ่ โต๊ะโรนิกที่ผู้ประพันธ์ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับระบบเกณฑ์แรงงานไพร่ของสมัยอยุธยาบางส่วนคลาดเคลื่อน โดยนำไปปนกับสมัยรัตนโกสินทร์ (ดูหน้า 39) แต่ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้ประพันธ์ก็เสนอได้อย่างถูกต้องในตอนอื่น (ดูหน้า 238) และถ้าจะอ่านเพื่อแสวงหาแนวคิดซึ่งจะเพิ่มคุณค่าต่อชีวิตและรสนิยมแห่งอารมณ์อันหลากหลายจากลีลาการประพันธ์แล้ว เชื่อว่าหนังสือเล่มนี้มีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ จริยอยู่ผู้อ่านมีหลายระดับ หลายรสนิยม พิศนະที่มีต่อจินตนิยายเล่มนี้อาจแตกต่างกันไป การวัดหรือการตัดสินงานวรรณกรรมจากความรู้สึก และอารมณ์นั้นย่อมไม่เป็นสิ่งตายตัวลงไปได้ ผู้วิจารณ์ก็มีได้มีทฤษฎีและก็เห็น ว่ายากที่จะใช้ทฤษฎีใดมาเป็นเกณฑ์วินิจฉัยคุณค่าได้แน่นอน นอกจากจะอาศัยความรู้สึกและเหตุผลตามอัตวิสัย และก็จะเช่นเดียวกับผู้อ่านส่วนใหญ่ ที่ว่าความคิดเห็นใด ๆ ของผู้วิจารณ์ดังได้กล่าวมาเป็นเพียงความรู้สึกนึกคิดและเหตุผลของผู้อ่านระดับชาวบ้านทั่วไปคนหนึ่งที่ไม่มีอะไรพิเศษเหนือไปกว่านั้น

อย่างไรก็ดีถ้าผู้อ่านท่านใดเกิดอารมณ์และความรู้สึกร่วมกับตัวอักษรภายในเล่มจะเป็นตอนใดก็ตาม ย่อมหมายถึงว่า ผู้อ่านท่านนั้นเข้าถึง หรือได้สัมผัสกับรสแห่งสารัตถะและศิลปะการประพันธ์ของงานวรรณกรรมชิ้นนี้โดยสมบูรณ์แล้ว

สุพรรณณี กาญจนัญฉฐิติ

คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประทีป ชุมพล, **พื้นเวียง :**
วรรณกรรมแห่งการกดขี่ พระนคร,
สำนักพิมพ์อดีต, 2525, 189 หน้า.
ราคา 25 บาท.

หนังสือฉบับกระเป่าเล่มแรกของสำนักพิมพ์อดีตนี้ออกจะมีชื่อที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย และได้แบ่งบทวิเคราะห์ออกเป็น 8 ประเด็น คือ พื้นฐานทางประวัติศาสตร์, ที่มาและภูมิหลัง, การเดินทางอันยาวนาน, กลวิธีในการแต่ง, ความโดยย่อ, บทวิเคราะห์เนื้อหา, ยุทธภูมิที่ทุ่งสำริด และบทส่งท้าย รวม 62 หน้า นอกจากนี้ยังมีเชิงอรรถอยู่ต่อท้ายบทวิเคราะห์ และจากหน้า 69 ถึง 189 นั้นเป็นเนื้อหาของเอกสารพื้นเวียง ซึ่งจัดไว้เป็นภาคผนวก.

วัตถุประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ก็เพื่อเปิดประเด็นการศึกษาอันจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ฉะนั้น ข้อทั้งตั้งและความเห็นต่อไปนี้ก็ขอให้ถือว่าเป็นไปเพื่อสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว

ส่วนที่เป็นเนื้อหาของเอกสารที่จัดไว้ในภาคผนวกนี้ค่อนข้างจะหาอ่านได้ยาก ต้องไปขออ่านจากอาจารย์จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ซึ่งลอกออกมาจากฉบับหอสมุดแห่งชาติ แต่ต้องเลือกอ่านฉบับ

เก่า เพราะฉบับที่ 2 ที่อาจารย์จารุบุตรพิมพ์กระดาชใจให้สมาคมประวัติศาสตร์นั้นปริวรรตจากฉบับหอสมุดผสมกับฉบับ "เพชรพื้นเวียง" แต่หากจะไปอ่านที่หอสมุดแห่งชาติ แผนกหนังสือโบราณ (ชั้น 4) แค่นี้เดินขึ้นบันไดก็จะเห็นป้าย "ห้ามขึ้น ใช้เฉพาะเจ้าหน้าที่" ทางที่ดีก็ควรใช้ลิฟ แล้วขอคู่มือของเอกสาร ซึ่งก็ได้ระบุถึงเรื่องคล้าย ๆ กันอยู่หลายชื่อ หลายเลขที่ ดังนี้

บัญชีเอกสารข้างแปล เล่มที่ 34 แผ่นที่ 11
พื้นเมืองเวียงจันทน์
เล่มที่ 62 แผ่นที่ 20
พงศาวดารเจ้าอนุ-
เวียงจันทน์
เล่มที่ 118 แผ่นที่ 32
พงศาวดารเวียง-
จันทน์

บัญชีเอกสารโบราณ เลขที่ 441 คู่ 129 ชั้น
5/4 หนังสือพื้นเวียง
เลขที่ 459 คู่ 129
ชั้น 5/5 พื้นเมือง
เวียงจันทน์
เลขที่ 524 คู่ 129
ชั้น 6/4 ตำนาน
เมืองเวียงจันทน์

บัญชีสังเขปพงศาวดาร เลขที่ 001.3/14
พงศาวดารเมือง
เวียงจันทน์
เลขที่ 001.3/15
พงศาวดารเมือง
เวียงจันทน์
เลขที่ 001.3/16
พงศาวดารเจ้า
อนุเวียงจันทน์
(คำแ่อ้ว)
เลขที่ 001.3/17
พงศาวดารเจ้า
อนุเวียงจันทน์
(สมัยเจ้าอนุเวียงจันทน์)